

RYSZARD ŚLĘCZKA

Krakowskie szkolnictwo zawodowe w latach 1951–1956*

Szkolnictwo zawodowe pierwszych lat powojennych posiadało przestarzałą strukturę organizacyjną i programową. Gwałtowny rozwój niektórych gałęzi przemysłu tego okresu sprawił, że konieczne stało się wypracowanie nowego modelu kształcenia zawodowego. Do realizacji tego planu powołany został w 1949 roku Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego¹.

Podstawowym zadaniem CUSZ było opracowanie nowych zasad szkolenia zawodowego. Szkolnictwo zawodowe nowego typu miało kształcić kadry dla podstawowych gałęzi gospodarki narodowej. Ponadto CUSZ miał zająć się organizacją nowej sieci szkół, scentralizowaniem nadzoru nad szkolnictwem zawodowym oraz opracowaniem planów i programów nauczania. Terenowymi organami CUSZ były Dyrekcje Okręgowe Szkolenia Zawodowego, które zostały utworzone w każdym województwie. W Krakowie Okręgowa Dyrekcja Szkolenia Zawodowego mieściła się w budynku przy ulicy Dietla 90. Dla Nowej Huty utworzona została Delegatura DOSZ w Czyżynach².

Prace nad reformą szkolnictwa zawodowego CUSZ zakończył w 1951 roku³. Nowa struktura przewidywała trzy typy szkół:

- roczne szkoły przysposobienia zawodowego,
- dwuletnie szkoły zawodowe,
- czteroletnie technika zawodowe.

Szkoły przysposobienia zawodowego miały przygotować młodzież do praktycznego wykonywania zawodu w dziedzinach, które nie wymagały dłuższego okresu kształcenia. Przyjmowano do nich młodzież od 16 roku życia z ukończoną szkołą podstawową, czyniąc jednak od tych zasad często odstępstwa.

* W artykule przedstawiłem głównie ilościowy rozwój szkolnictwa nie poruszając innych problemów krakowskiego szkolnictwa zawodowego, które omówię w odrębnym opracowaniu.

¹ Ustawa z dnia 10 lutego 1949 r. o zmianie organizacji naczelnych władz gospodarki narodowej. Dz.U. RP 1949, nr 40, poz. 283.

² *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1953/54*, Warszawa 1953, s. 222.

³ Uchwała Prezydium Rządu z dnia 23 czerwca 1951 r. w sprawie ustroju szkolnictwa zawodowego, *Monitor Polski* 1951 nr A – 59, poz. 776; Zob. także Tadeusz Wiloch, *Ustrój szkolny*, Warszawa 1973, s. 54.

W omawianym okresie na terenie Krakowa założono tylko jedną tego typu placówkę: Szkołę Przysposobienia Zawodowego nr 63 w Nowej Hucie o kierunku metalowym. Cykl kształcenia trwał tylko sześć i pół miesiąca. Program obejmował przedmioty ogólnokształcące oraz najważniejsze wiadomości o produkcji. Przedmioty teoretyczne realizowane były w dwa lub trzy dni. Pozostałe dni tygodnia przeznaczono na praktyczną naukę zawodu. Cały cykl szkolenia kończył się egzaminem teoretycznym i praktycznym, na podstawie którego absolwenci uzyskiwali III lub IV stopień kwalifikacji. Uczniowie otrzymywali bezpłatne umundurowanie, na które składały się: mundur, płaszcz odświętny z sukna, codzienny mundur drelichowy, obuwie, bielizna oraz kurtka zimowa⁴.

W roku szkolnym 1953/54 szkoły przysposobienia zawodowego zaczęto stopniowo przekształcać w zasadnicze szkoły zawodowe. Ostatecznie zostały one zlikwidowane w 1957 roku⁵.

Najbardziej masową formę szkolenia zawodowego po 1951 roku stanowiły zasadnicze szkoły zawodowe.

W latach 1951–56 liczba zasadniczych szkół zawodowych w Krakowie zmieniła się. Do roku 1953 funkcjonowało 13 tego typu placówek (por. tabela 1).

Tab. 1. Zasadnicze Szkoły Zawodowe Krakowa w roku szkolnym 1952/53

Lp.	Nazwa szkoły	Adres	Resort
1	Zasadnicza Szkoła Zawodowa	ul. Mickiewicza 5	CUSZ
2	Zasadnicza Szkoła Metalowo-Elektryczna	ul. Skrzyneckiego 12	CUSZ
3	Zasadnicza Szkoła Odzieżowa	ul. Pędzichów 13	Ministerstwo Przemysłu Lekkiego
4	Zasadnicza Szkoła Poligraficzna	ul. Agnieszki 5	Centralny Urząd Wydawnictw Przemysłu Graficznego i Księgarskiego
5	Zasadnicza Szkoła Gastronomiczna	ul. Sienna 11	Ministerstwo Handlu Wewnętrznego
6	Zasadnicza Szkoła Metalowa	Prokocim	CUSZ
7	Zasadnicza Szkoła Chemiczna	Borek Fałęcki ul. Szkolna 91	Ministerstwo Przemysłu Chemicznego
8	Zasadnicza Szkoła Skórzana	Wola Duchacka	Ministerstwo Przemysłu
9	Zasadnicza Szkoła Telekomunikacyjna	ul. Łobzowska 22	Ministerstwo Poczty i Telegrafu
10	Zasadnicza Szkoła Metalowo-Elektryczna	Wola Duchacka ul. Kolejowa 6	Ministerstwo Przemysłu Maszynowego
11	Zasadnicza Szkoła Chemiczna	ul. Topolowa 22	Ministerstwo Przemysłu Chemicznego
12	Zasadnicza Szkoła Metalowa	Nowa Huta	CUSZ
13	Zasadnicza Szkoła Odzieżowa	ul. Dietla 45	Ministerstwo Przemysłu Lekkiego

Źródło: *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1952/53*. Warszawa 1952, s. 124–126.

⁴ *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1952/53*, Warszawa 1952, s. 83.

⁵ C. Siwiński, *Zmiany strukturalno-organizacyjne w szkolnictwie zawodowym PRL*, Poznań 1981, s. 35

Jak wynika z zestawienia, wśród szkół zawodowych przeważały szkoły o profilu metalowym i metalowo-elektrycznym, które przygotowywały do wykonywania takich zawodów, jak: ślusarz uniwersalny, maszynowy, tokarz narzędziowy, monter maszyn elektrycznych. Pozostałe placówki kształciły w innych kierunkach w zależności od zapotrzebowania przemysłu. Pomimo wcześniejszych założeń tylko cztery spośród funkcjonujących w Krakowie szkół zawodowych podlegały bezpośrednio Centralnemu Urzędowi Szkolenia Zawodowego. Większość natomiast podporządkowana była poszczególnym ministerstwom. Miało to wpływ na nierównomierny rozwój szkół finansowanych z różnych źródeł.

Na dwuletni okres kształcenia w zasadniczych szkołach zawodowych składały się przedmioty ogólnokształcące, zawodowe oraz praktyczna nauka zawodu. Warunkiem przyjęcia było świadectwo ukończenia siódmej klasy szkoły podstawowej. W szkołach górniczych, odlewniczych i hutniczych dodatkowym wymogiem było ukończenie 15 lub 16 roku życia. Zasadnicze szkoły zawodowe przejęły dorobek dotychczasowych szkół dokształcających, gimnazjów zawodowych i liceów zawodowych I stopnia.

Kolejne lata przyniosły zmniejszenie liczby zasadniczych szkół zawodowych do 9 w roku szkolnym 1955/56.⁶

W celu wykształcenia kadry średniego nadzoru technicznego oraz pracowników administracji ogólnej i przemysłowej dla poszczególnych gałęzi przemysłu utworzone zostały technika zawodowe. O przyjęcie do technikum mogli ubiegać się absolwenci szkół podstawowych, którzy uzyskali pozytywny wynik z egzaminu wstępnego z języka polskiego, matematyki oraz nauki o Polsce i świecie współczesnym.

W roku 1951 CUSZ uruchomił na terenie Krakowa 21 techników zawodowych⁷. W następnym roku szkolnym funkcjonowały 22 tego typu szkoły, (por. tabela 2).

Program techników obejmował przedmioty ogólnokształcące, zawodowe i praktyczną naukę zawodu. Nauka w każdej klasie kończyła się egzaminem promocyjnym. Wprowadzono je zarządzeniem z dnia 19 marca 1952 roku i obejmowały ustny i pisemny egzamin z języka polskiego, matematyki oraz trzech przedmiotów zawodowych. Pod koniec klasy czwartej uczniowie przygotowywali pracę przedegzaminacyjną w formie pisemnej, względnie rysunku z zagadnień wchodzących w zakres specjalizacji zawodowej kończonego kierunku. Cały kurs nauki kończył się egzaminem dojrzałości.

Spośród 21 techników, które istniały w 1951 roku dwa nie kontynuowały swojej działalności. Były to: Technikum Bibliotekarskie oraz Technikum Kinotechniczne. Z dniem 1 września 1952 roku otwarto natomiast Technikum Przemysłu Skalno-Kamieniarskiego, Technikum Mechaniczno-Oflewnicze i Technikum Chemiczne⁸.

⁶ *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1955/56*, Warszawa 1955, s. 18.

⁷ *Informator o szkołach zawodowych okręgu krakowskiego w roku 1951*, Kraków 1951, s. 28.

⁸ *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1952/53*, Warszawa 1952, s. 202–204.

Tab. 2. Technika zawodowe Krakowa w roku szkolnym 1952/53

Lp.	Nazwa szkoły	Adres	Specjalności	Resorty
1	Technikum Budowlane	ul. Syrokomli 21	budowlane przemysłowe, prefabrykacje, organizacja i mechanizacja robót budowlanych, ogrzewanie i wentylacja, normowanie w budownictwie	Ministerstwo Budownictwa Przemysłowego
2	Technikum Chemiczne	ul. Krupnicza 44	technologia farmacji, analiza chemiczna	Ministerstwo Przemysłu Chemicznego
3	Technikum Chemiczne	Borek Falecki ul. Szkolna 91	technologia soli mineralnych	Ministerstwo Przemysłu Chem.
4	Technikum Ekonomiczne	ul. Grodzka 54	planowanie gospodarki komunalnej	Ministerstwo Gospodarki Komunalnej
5	Technikum Ekonomiczno-Kolejowe	ul. Baszłowa 9	planowanie w transporcie kolejowym, statystyka kolejowa, finanse	Ministerstwo Kolei
6	Technikum Energetyczne	ul. Loretańska 16/18	sieci napowietrzne, sieci kablowe, planowanie produkcji w przemyśle energetycznym, wielkopięcownictwo	Ministerstwo Energetyki
7	Technikum Przemysłu Elektrycznego	ul. Świątlicka 6	obróbka metali skrawaniem, kable i przewody	Ministerstwo Przemysłu Maszynowego
8	Technikum Finansowe	ul. Kapucyńska 2	finanse przedsiębiorstw przemysłowych, ubezpieczenia, administracja finansów państwowych, bankowość, finanse przedsiębiorstw transportowych	Ministerstwo Finansów
9	Technikum Gastronomiczne	ul. Sienna 11	technologia żywienia zbiorowego	Ministerstwo Handlu Wewnętrznego
10	Technikum Geodezyjne	ul. Matejki 11	geodezja szczegółowa i specjalna	Ministerstwo Geodezji i Kartografii
11	Technikum Geologiczne	ul. Świerczewskiego 14	geologia i poszukiwanie złóż	Ministerstwo Górnictwa

12	Technikum Gospodnie*	ul. Sienna 11	przemysł gospodni*	Ministerstwo Gospodarki Komunalnej
13	Technikum Górnicze	ul. Brzozowa 5	eksploatacja złóż węglowych, elektrotechnika górnicza, miernictwo górnicze, planowanie w przemyśle węglowym	Ministerstwo Górnictwa
14	Technikum Handlowe	Rynek Gl. 17	finanse przedsiębiorstw handlowych towaroznawstwo, transport i spedycja, planowanie obrotu towarowego	Ministerstwo Handlu Wewnętrznego
15	Technikum Księgarskie	ul. Agnieszki 5	księgarstwo	Centralny Urząd Wydawnictw Przemysłu Graficznego i Księgarskiego
16	Technikum Mechaniczne	ul. Wąska 7	obróbka metali skrawaniem, planowanie produkcji w przemyśle budowy maszyn ciężkich	Ministerstwo Przemysłu Maszynowego
17	Technikum Mechaniczno-Odlewnicze	ul. Sobieskiego 9	budowa kotłów, odlewnictwo	Ministerstwo Przemysłu Maszynowego
18	Technikum Pocztowe	ul. Łobzowska 22	eksploatacja pocztowa	Ministerstwo Poczty i Telegrafu
19	Technikum Przemysłu Odzieżowego	ul. Pędzichów 13	konfekcja ciężka, modelarstwo, normowanie techniczne przemysłu odzieżowego	Ministerstwo Przemysłu Lekkiego
20	Technikum Przemysłu Skalno-Kamiennego	ul. Mickiewicza 51	skalnictwo, roboty kamienniarские	Ministerstwo Przemysłu Lekkiego
21	Technikum Statystyczne	ul. Kapucyńska 2	statystyka	Główny Urząd Statystyczny
22	Technikum Telekomunikacyjne	ul. Łobzowska 22	urządzenia teletechniczno-łączeniowe, urządzenia przenoszeniowe	Ministerstwo Poczty i Telegrafu

Źródło: Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1952/53, Warszawa 1952, s. 202-204.

* Technikum Gospodnie, przemysł gospodni - nazwy funkcjonujące do roku szkolnego 1954/55.

Następny rok szkolny nie przyniósł większych zmian. Ministerstwo Hutnictwa powołało do życia Technikum Hutnicze, które kształciło w zakresie wielkopiecownictwa i stalownictwa. W tym samym roku przerwało swoją działalność Technikum Chemiczne nr 2 w Borku Fałęckim⁹. W ostatnim roku działalności CUSZ liczba techników zawodowych na terenie Krakowa zmniejszyła się do 19.¹⁰

Przebudowę szkolnictwa zawodowego przeprowadzono z dużym rozmachem. Powstało wiele nowych szkół, które zaspokajały potrzeby funkcjonującej na nowych zasadach gospodarki. Przykładem tego może być utworzone z dniem 1 września 1951 roku Technikum Geologiczne, które było pierwszą tego typu placówką w Polsce. W roku szkolnym 1951/52 uczęszczało do tego technikum 369 uczniów podzielonych na 9 oddziałów o specjalności geologia poszukiwacza. W roku następnym uruchomiony został drugi kierunek – geofizyka. Szkoła ściśle współpracowała z Akademią Górniczo-Hutniczą, korzystając z pomieszczeń, urządzeń i wysokokwalifikowanej kadry tej placówki¹¹.

Do jednego z podstawowych elementów procesu dydaktyczno-wychowawczego możemy zaliczyć szkolenie warsztatowe. Jego podstawowym celem było wyrobienie u uczniów umiejętności zawodowych i nawyków produkcyjnych¹². Warsztaty szkoły gastronomicznej przy ul. Siennej 11 zaliczyć możemy do jednych z najlepiej zorganizowanych. W latach 1950–52 funkcjonowały jako stołówka przygotowująca i wydająca posiłki dla około 100 osób. Jednocześnie uczniowie, w ramach zajęć warsztatowych, świadczyli usługi gastronomiczne obsługując różnego rodzaju imprezy¹³.

Realizacja procesu szkolenia warsztatowego w omawianym okresie nie była łatwa. Warsztaty szkolne często wyposażone były w zniszczone urządzenia, które po długim okresie eksploatacji w zakładach pracy, trafiały do szkół. Tego typu problemy miała szkoła poligraficzna, której uczniowie z powodu braku nowoczesnego wyposażenia w maszyny poligraficzne oraz sprzęt zecerski, część praktyk odbywali w drukarniach krakowskich, m.in. w Prasowych Zakładach Graficznych RSW Prasa, Drukarni Narodowej, Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozytywną stroną tych praktyk było to, że uczniowie bezpośrednio uczestniczyli w procesie produkcji zapoznając się z nową technologią i nowoczesnymi maszynami¹⁴.

Inną drogę pokonania tych problemów wybrała Zasadnicza Szkoła Metalowo-Elektryczna, której w lutym 1951 roku Ministerstwo Gospodarki Komunalnej przydzieliło działkę pod budowę warsztatów szkolnych. W czerwcu tego samego roku rozpoczęte zostały wykopy pod fundamenty. Roboty ziemne w większości wykonała młodzież, nauczyciele i pracownicy administracji. Nowe pomieszczenia warsztatowe zostały oddane w latach 1953/54. Obszerny budynek w kształcie

⁹ *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1953/54*, Warszawa 1953, s. 163–166.

¹⁰ *Informator szkolnictwa zawodowego na rok szkolny 1955/56*, Warszawa 1955, s. 52.

¹¹ „Przegląd Geologiczny”, Warszawa 1956, z. 9, s. 443.

¹² Z. Zieliński, *Założenia reformy szkoły zawodowej*, Chorzów 1966, s. 76.

¹³ *Nasz Jubileusz 1913–1988. Zespół Szkół Gastronomicznych nr 2 w Krakowie*, Kraków 1988, s. 9.

¹⁴ *25 lat Technikum Poligraficzno-Księgarskiego w Krakowie*, pod red. S. Zycha, Kraków 1973, s. 31.

czworoboku posiadał kubaturę 15000 m³. Pozwoliło to szkole utworzyć nowe kierunki kształcenia; mechaniczny ze specjalizacją tokarz-ślusarz oraz elektryczny dla nawijaczy i monterów maszyn elektrycznych¹⁵.

Reorganizacja szkolnictwa zawodowego przeprowadzona przez CUSZ budziła wiele zastrzeżeń wśród kadry pedagogicznej Krakowa. Wątpliwości dotyczyły zwłaszcza sposobu likwidacji istniejących dotychczas szkół. Zgodnie z wykazem sporządzonym z początkiem roku 1951 na terenie Krakowa działały 24 szkoły o profilu zawodowym. Od 1 września 1951 roku, pomijając stopniowy okres zanikania, zlikwidowano je i uruchomiono 35 nowych. Wśród zamkniętych znajdowały się szkoły o wieloletniej tradycji z wypracowanymi metodami kształcenia zawodowego, m.in. Państwowa Szkoła Przemysłowa czy Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska¹⁶.

Nie został zrealizowany także podstawowy cel podporządkowania szkolnictwa zawodowego jednej władzy zwierzchniej. Na terenie Krakowa większość szkół nie podlegała bezpośrednio nadzorowi CUSZ, lecz poszczególnym resortom. Pomimo wielu niepowodzeń, jakie wystąpiły w okresie działalności CUSZ, zauważalne są również sukcesy. Do niewątpliwych osiągnięć trzeba zaliczyć opracowanie jednolitego systemu kształcenia zawodowego opartego na siódmej klasie szkoły podstawowej. Można było zaobserwować w tym okresie zmianę nastawienia społeczeństwa do tego typu kształcenia, co przejawiało się w stale rosnącej liczbie kandydatów.

¹⁵ *Historia i rozwój Zespołu Szkół Mechanicznych nr 2 w Krakowie, al. Skrzyneckiego 12, w latach 1946–1986*, Kraków 1986, s. 6.

¹⁶ K. Krzyżanowski, *Zarys historii i rodowód Zespołu Szkół Mechanicznych nr 1 w Krakowie 1834–1984*, Kraków 1989, s. 59.